

K postavení tzv. imitativních ražeb v počátcích českého (a moravského) mincovnictví v 10. století

Jan VIDEMAN

 72, 2017, s. 10–25

Notes to the role of the so-called imitative coins at the beginning of the Bohemian (and Moravian) coinage of the 10th century

The article is focused on problems with the so-called imitative coins, i.e. deniers copying the Bavarian and Bohemian prototypes which are documented in boards together with official issues. In the case of the earliest phase of production of the first Bohemian coins – dating to the third quarter of the 10th century – also the so-called imitative pieces with corruptive marginal legends are registered in the contemporary boards together with the official coins bearing the name of the duke and the mint. The author brings an actualized list of these coins produced in that period and found locally. The pieces made of worse-quality metal – mostly with plated copper core – dominate among the newly documented specimens predominantly coming from important hillforts or trade centers. Based on the map of the finds and on the variability of their fabric, at least a significant part of these coins were evidently mostly produced outside of the center of the Duchy of Bohemia (Prague). Local origin can be considered also in the case of the Moravian pieces.

 denier; imitativní mince; současné falšování.

 denár; ražba imitativní; falsum dobové.

První české denáry ražené v druhé polovině 10. století navázaly ikonograficky i metrologicky na bavorské vzory pocházející z mincoven v Ebn a Nabburku a na biskupské ražby z mincovny ve švábském Augšpurku. Spolu s bavorskými a švábskými denáry jsou také nejstarší české mince zpravidla nacházeny v hromadných depotech severně od našeho území, které jsou hlavním zdrojem našeho poznání o dataci, variabilitě razidel i dalších okolnostech jejich produkce. Souběžně s českými a bavorskými denáry se v těchto depotech objevují i mince, které mají shodný obrazový námit na obou stranách, k nimž a kaplici, jejichž provedení je však nejisté. Zatímco opisy na bavorských, švábských i českých mincích mají v této etapě mincovní produkce jednoznačnou podobu, kde

* Ing. Jan VIDEMAN, česká numismatická společnost (Kroměříž), jan.vid@seznam.cz. Příspěvek vznikl v rámci grantového projektu GA ČR, reg. 15-22658S.

na líci je uvedeno jméno panovníka v podobě HENRICVS i HEMRICVS DVX u mincí bavorských, ODALRICVS i HENRICVS EPS u ražeb augšpurského biskupa a BOLEZLAV DVX u pražského knížete, na rubu pak název mincovny ve znění REGINA, NAPP, AVGVSTA i PRAGA CIVITAS, by s drobnými obměnami i koruptelami, opisy na ražbách, které bývají nazývány imitativní, napodobeniny i n meckou terminologií také Beischlagy, nelze v rozhodnutí interpretovat.

Existence těchto napodobenin si povšimli tak jako všichni badatelé, kteří se našim nejstarším denárovým obdobím zabývali, v novověku jim však rozuměnou mírou pozornosti. V. Katz upozornil na důležitou skutečnost, že tyto napodobeniny nepředstavují homogenní skupinu, kterou by bylo možné se zabývat společně.¹ V práci F. Cacha jsou tyto mince bez podrobnějšího rozlišení shrnuty pod jeden denárový typ – Cach 16 a jeden typ velikosti a hmotnosti obolu – Cach 18.²

Základní komplexní práci v novověku imitativním ražbám v počátcích českého mincovnictví je studie vídeňského numismatika W. Hahna, která byla ve formě přednášky prezentována na konferenci Denárová mince na Moravě v roce 1979 a ve sborníku z tohoto symposia je i publikována.³ Součástí Hahnovy studie je katalog všech jím zdokumentovaných ražeb, ve kterém je zastoupeno 15 různých variant imitativních denárů a jeden obol tzv. 3bodového typu, 24 variant 9bodového typu, opatřené jednoho obolu, a 3 varianty 4bodového typu, které uzavírají první etapu české denárové produkce. Stejným momentem Hahnovy studie je ovšem hypotéza o českém původu celé jím prezentované skupiny napodobenin. Argumentace se opírá o několik skutečností. Především je zde absence napodobenin tzv. 6bodového typu, který byl ražen v Bavorsku, nikoliv však v Čechách.⁴ Dále Hahn argumentuje absencí projevu kvadratického vedení razidel u imitací, které považuje za systémový projev technologického postupu ražby v bavorských mincovnách, chybějící naopak u nejstarších ražeb českých.⁵ Následně usiloval W. Hahn o podporu své hypotézy i získáním výstupů z materiálových analýz, která však nepřinesla jednoznačné výsledky.⁶ Zformuloval i další názor, podle kterého ražba napodobenin, nebo alespo

¹ KATZ, Viktor: *O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Praha 1935, s. 38–39.

² CACH, František: *Nejstarší české mince I. české denáry do mincovní reformy B. etislava I.*, Praha 1970, (dále v katalogu jen Cach 1970), s. 18.

³ HAHN, Wolfgang: *Imitativprägungen nach früher bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden*, in: Denárová mince na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979. Ekonomicko-penněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století), ed. Jiří Sejbal, Brno 1986, (dále v katalogu jen Hahn 1986), s. 285–299.

⁴ HAHN, W.: *Imitativprägungen*, s. 293.

⁵ HAHN, W.: *Imitativprägungen*, s. 291.

⁶ HAHN, Wolfgang: *Weitere Ergebnisse aus mikrochemischen Metallanalysen: Vergleichsserien bayerischer, böhmischer, polnischer und imitativer Münzen aus dem 10. und beginnenden 11. Jahrhundert*, *Litterae numismaticae Vindobonenses* 3, 1987, s. 543–554; HAHN, W.: *Nové poznatky k metalurgii českých mincí 10. století*, *Zprávy brněnské pobočky československé numismatické společnosti* . 61–62, 1987, s. 9–11. K tématu podrobněji RICHTERA, Lukáš – VIDEMAN, Jan – ZMRZLÝ, Martin: *Materiálové analýzy mincí z polohy Kostice-Zadní Hrád*, *Archeologické rozhledy* 65, 2013, (dále v katalogu jen Richtera – Videman – Zmrzlý 2013), s. 872–877.

části z nich, předcházela oficiálnímu zahájení ražby mince v letech, Hahnem kladené až k letům 973/974, a místem jejich produkce byly neoficiální dílny pracující bez úřadu a svolení panovníka.⁷

K Hahnově tezi o produkci a dataci imitativních ražeb se z českých autorů vyjádřil odmítavě J. Štáhl ve své studii o denárech s domnělým jménem kněžny Adivy zveřejněné v témže sborníku ze symposia Denárová mince na Moravě.⁸ Ohrazuje se nejen proti možnosti neoficiální mincovní produkce bez kontroly knížete, ale i proti pozdní dataci počátku ražby oficiálních českých knížecích ražeb v 10. století. Samostatná studie věnující se problematice imitací v počátku českého mincovnictví avizovaná v Štáhlově studii ovšem dosud z pera českých autorů nevyšla.

Otázka datace samotného počátku ražby českých knížecích denárů je logicky s úvahami o postavení imitativních ražeb nedílně spojena a nelze ji tedy pominout ani na tomto místě. Argumenty české v české numismatice proti tezí zahraničních autorů, W. Hahna a S. Suchodolského, shrnul Z. Petráš ve své práci *První české mince* a postavil se za názor o počátku ražby české mince za Boleslava I. (935–972), nikdy v letech 960–962.⁹ Napodobeninám ovšem i on ve své práci věnuje pouze okrajovou zmínku.¹⁰

K dnešnímu datu je k dispozici především jen významně vyšší množství informací a nových poznatků, než tomu bylo před dvěma desetiletími, kdy byly výše zmíněné polemiky vedeny. Velmi cenou pramennou základnu představují zejména revize starších hromadných depotů, a už zpracované domácími, i zahraničními autory. Z domácích prací je nutné zmínit zejména studii L. Polanského a J. Lukase o přeražbách českých denárů z pod bradského nálezu.¹¹ Oba autoři zde detailně analyzovali chronologii jednotlivých českých denárových typů i variant tzv. mladšího bavorsko-švábského typu a ze zastoupení v nejvýznamnějších hromadných depotech na území dnešního Polska vyvodili důležitá závěry týkající se jejich datace.¹² A z toho také vyplývá, i když to autoři explicitně nevyřkují, časové vymezení předcházející, počáteční fáze českého mincovnictví. Datují-li totiž autoři ražbu všech, i nejstarších variant českého mladšího bavorsko-švábského typu až do období konce 70. let 10. století, pak produkce jediného předchozího typu, typu staršího bavorsko-švábského či 9bodového, musela trvat až do této doby. Tj. minimálně část emisí 9bodového typu vznikla nikoli za vlády Boleslava I. (935–972), ale až za vlády jeho syna,

⁷ HAHN, Wolfgang: *BLAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA – einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen*, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 28/29, 1978/1979, s. 77.

⁸ ŠTÁHL, Jaroslav: *Adiva, Adila a její pražský denár*, in: Denárová mince na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudálního (8.–12. století), ed. Jiří Sejbal, Brno, s. 190–191.

⁹ PETRÁŠ, Zdeněk: *První české mince*, Praha 1997, s. 54–61.

¹⁰ PETRÁŠ, Z.: *První české mince*, s. 60.

¹¹ POLANSKÝ, Luboš – LUKAS, Jiří: *Přeražby českých denárů z pod bradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 39–90.

¹² POLANSKÝ, L. – LUKAS, J.: *Přeražby*, s. 85.

Boleslava II. Otázkou pak zůstává jen to, jaká poměrná část z nich kolika emisí českého 9bodového typu náleží vládě toho kterého z prvních dvou Boleslavů a zda první z nich vůbec ražbu české mince zahájil. K podobnému závěru dospěl aktuálně i J. Lukas, v nově vydaném katalogu nálezů Chýš. Konstatuje zde, že ražba českých denárů byla zahájena až v 70. letech 10. století, pravděpodobně hned na samém jejich počátku.¹³ Takto nastíněný obraz potvrzují i nové edice polských nálezů¹⁴ i další nedávné práce polských autorů.¹⁵ Pro utváření pohledu na počáteční fázi českého mincovnictví je významný zejména obsah nálezů z Ciechanowa uložených v polovině 70. let 10. století bez zaznamenaných českých ražeb.¹⁶ Datace vůbec nejstaršího dosud uváděného nálezů se zastoupením české mince, jediného z doby před rokem 970, nálezů v estonské Kumně (Metsaküla), byla oproti dříve předpokládanému datu uložení 964/965¹⁷ posunuta také až do poloviny 70. let 10. století.¹⁸

Jako příspěvek k samotné problematice tzv. imitativních denárů zde předkládám aktualizovaný pohled jejich nálezů na území Čech a Moravy doplněný o ty, které dosud nepublikované nálezů z posledních let.

¹³ LUKAS, Jiří: *Nález českých denárů v Chýštích*, in: Denárový poklad z Chýš. Publikace k výstavě „Denárový poklad století“, ed. Ladislav Nekvapil, Pardubice 2016, s. 9–12.

¹⁴ BOGUČKI, Mateusz – ILISCH, Peter – SUCHODOLSKI, Stanisław: *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen Inventar IV, Klempolen, Schlesien*, Warszawa 2013; GORLIŃSKA, Dobrochna – SUCHODOLSKI, Stanisław – BOGUČKI, Mateusz – ILISCH, Peter – MALARCZYK, Dorota – NOWAKIEWICZ, Tomasz: *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen Inventar III, Masowien, Podlachien, Mittelpolen*, Warszawa 2015.

¹⁵ SUCHODOLSKI, Stanisław: *Pierwsza fala monet zachodnioeuropejskich w X wieku na Mazowszu i w Polsce rodkowej*, in: Numismatika redniowieczna. Moneta – rodlem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym, Warszawa 2012, s. 177–188; JANKOWIAK, Marek: *Two systems of trade in the Western Slavic lands in the 10th century*, in: Wolińskie Spotkania Mediewistyczne II. Economies, Monetisation and Society in the West Slavic Lands 800–1200 AD, eds. Mateusz Bogucki – Marian R. Bkowski, Szczecin 2013, s. 137–148.

¹⁶ Srov. SUCHODOLSKI, S.: *Pierwsza fala*, s. 180–183.

¹⁷ MOLVÖGIN, Arkadi: *Die Funde Westeuropäischer Münzen des 10. bis 12. Jahrhunderts in Estland*, Hamburg 1994, s. 32–35; k pozici v soupise nejstarších nálezů českým zastoupením srov. PAUKERT, Josef: *Naše současné znalosti o počátcích českého mincovnictví*, Numismatické listy 60, 2005, s. 69.

¹⁸ JANKOWIAK, M.: *Two systems*, s. 143, pozn. 32.

JEDNOTLIVÉ NÁLEZY IMITATIVNÍCH DENÁRŮ V ČECHÁCH

3BODOVÝ TYP

(napodobeniny bavorských vzorů z období před rokem 967)

B-01: KOUŘIM (okr. Kolín), p ed 1999.

Minci popsala pouze slovn J. Hásková v souvislosti s tzv. kazanským denárem, jako předklad dalšího odražku mince z méně hodnotného kovu. Označila ji za minci velikosti obolu, zhotovenou ze slitiny, připomínající na první pohled mosaz. Jako místo nálezů uvedla pouze Kouřimsko, bez bližšího upřesnění, podle pozdější informace nálezce byla nalezená přímo na hradišti Stará Kouřim.¹⁹

Av.: rovnoramenný kříž s kuličkami ve čtyřech úhlech ramen.

Rv.: kaplice o dvou schodech, uvnitř s velmi primitivním nápisem VZN.

Metrologie: 0,7822 g; 15,71 x 15,25 mm.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Hásková 1999, s. 110.

Sbírka: Národní muzeum.²⁰ Zvětšeno 2:1.

¹⁹ HÁSKOVÁ, Jarmila: *Poátky českého mincování ve výpovědi nálezů z Kazan*, Numismatické listy 54, 1999, (dále v katalogu jen Hásková 1999), s. 110.

²⁰ HÁSKOVÁ, J.: *Poátky*, s. 110, pozn. 31. Za ověření této informace, dohledání, metrologii a fotografii mince děkuji PhDr. L. Polanskému.

B-02: PŘÍBRAM-OKOLÍ (okr. Příbram), p ed 2006.

Mince nalezená detektorem kovů na blíže neurčeném místě na poli v okolí Příbrami. Mince byla pod různými popisy nabízena v roce 2006 na aukčním serveru aukro, na mailový dotaz podal prodejce autorovi odkaz pouze tuto obecnou informaci.

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po kuličce; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, v ní zrcadlově obrácený nápis ELLIN; opis: viz obr.

Metrologie: nezjištěna.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: neznámá. Zvětšeno 2:1.

B-03: KOZÁROVICE (okr. Příbram), 2013.

Mince nalezená detektorem kovů na hradišti, které patří k nejvýznamnějším opevněným sídlištím ve středním Povltaví v 10.–11. století, snad bylo správním střediskem oblasti.²¹

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po kuličce; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, v ní zdeformovaná sestava linií; opis: viz obr.

Metrologie: 1,017 g; 21,1 mm.²²

²¹ TVERÁK, Vladimír – LUTOVSKÝ, Michal – SLABINA, Miloslav – SMEJTEK, Lubor: *Encyklopedie hradiš v ústeckém území*, Praha 2003, s. 147–148.

²² V metrologickém popisu není uvedeno natočení líce vzhledem k rubu, není totiž možné jednoznačně určit zařazení mince v aversu. Vyobrazení ukazuje vzájemné postavení dle skutečnosti.

Analýzy – EDX: výsledky na různých místech povrchu se zaměřením na charakteristická místa ukazují jednoznačně na pocínované měděné falsum.²³

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: soukromá. Zvětšeno 2:1.

B-04: RADOVESNICE II (okr. Kolín), 2014.

Citace: Hahn 1986, 10.

Lit.: Lukas 2014,²⁴ tam uvedeny bližší údaje a fotografie mince.

9BODOVÝ TYP

(napodobeniny bavorských/českých vzorů z let cca 967–976/7)

B-05: PRAHA-HRADČANY, 1927.

Mince nalezená při archeologických výzkumech na místě nádvoří pražského hradu v sondě uvnitř hlíněného valu.

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách, opis: nezjistitelný.

Rv.: kaplice, nápis pod lomenicí i opis nezjistitelné.

Pozn.: obraz na minci pravděpodobně poškozen dvojrazem.²⁵

Metrologie: neuvedena.

Analýzy: neprováděny, P. Radomský popisuje minci jako „stříbrný denár.“

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Radomský 1955,²⁶ s. 15, 18, tab. I, obr. 2.

Sbírka: Archeologický ústav AV ČR, obr. p. 727.

B-06: LIBICE NAD CIDLINOU (okr. Nymburk), 1949.

Mince nalezená při archeologických výzkumech, v sondě na severní straně hradiska.

Metrologie: neuvedena.

Analýzy: pocínované měděné jádro.²⁷

²³ Za provedení analýz a za souhlas s publikováním uvedením výsledků u této mince, stejně jako denár B-08, B-09 a M-03 děkuji RNDr. L. Richterovi, Ing. M. Zmrzlému a Mgr. M. Mazíkovi. Podrobné výsledky budou publikovány samostatně.

²⁴ LUKAS, Jiří: *Nález denáru – imitativní ražby u obce Radovesnice II (okr. Kolín)*, Numismatický sborník 28/1, 2014, s. 113–117.

²⁵ Za poskytnutí fotografie k prostudování děkuji PhDr. L. Polanskému.

²⁶ RADOMSKÝ, Pavel: *Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy p emyslovských denárů v Praze*, časopis Národního muzea, odd. vědecký, 124, 1955, s. 12–38.

²⁷ Publikovaná informace poskytnutá L. Polanským a J. Lukášem, srov. VIDEMAN, J. – MACHÁČEK, J.: *Nové nálezy*, s. 863.

Citace: Hahn 1986, . 32.

Lit.: Turnwald 1956;²⁸ Turek 1981,²⁹ s. 33; Hásková 1985,³⁰ s. 51, . 1.

B-07: LIBICE NAD CIDLINOU (okr. Nymburk), 1973.

Mince nalezená p i archeologických výzkumech zhruba uprost ed vnit ního hradiska v druhotném zásypu rybá ské sádky jednou obnovované.

Metrologie: 1,3878 g; 21,5 x 21,3 mm.

Analýzy: pocínované m d né jádro.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Turek 1981, s. 33; Hásková 1985, s. 51, . 2.

Sbírka Národní muzeum. Obr. viz p íloha . I.³¹

B-08: KOZOJEDY-DŘEVÍČ (okr. Beroun), 2012.

Mince nalezená detektorem kov v JZ ásti plochy hradišt . Význam hradišt v 10. století dokládají další nedávno souborn zpracované mincovní nálezy.³²

Av.: k íž, ve t ech jeho úhlech po t ech kuli kách; opis neznámý.

Rv.: kaplice, z nápisu pod lomenicí z etelná jen ást: ΛΛ, opis neznámý.

Metrologie: 0,782 g; 20,4 mm (mince perforována korozí).

Analýzy – EDX: výsledky na r zných místech povrchu se zam ením na charakteristická místa ukazují na pocínované/post íbené (?) m d né falsum.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: soukromá. Zv tšeno 2:1.

²⁸ TURNWALD, Kristián: *Nález tzv. následního denáru na Libici v roce 1949*, Numismatické listy 11, 1956, s. 1–12.

²⁹ TUREK, Rudolf: *Poznámky k nález m denár 10. v ku v Libici nad Cidlinou*, Numismatické listy 36, 1981, (dále v katalogu jen Turek 1981), s. 33–38.

³⁰ HÁSKOVÁ, Jarmila: *K problematice po átk slavníkovského mincování*, Sborník Národního musea v Praze 39, 1985, (dále v katalogu jen Hásková 1985), s. 51–54.

³¹ Za poskytnutí fotografie k prostudování a metrologii d kuji PhDr. L. Polanskému.

³² PROFANTOVÁ, Na a – STOLZ, Dan – VIDEMAN, Jan: *Kovové mince a ozdoby z hradišt D eví , okr. Rakovník*, Archeologie západních ech, Plze 2012, s. 29–36.

B-09: KOLÍN, místní část LIPANY (okr. Kolín), 2015.

Mince nalezená detektorem kovů na poli severně od Lipan místní části města Kolína.

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, pod ní nápis VV; opis: viz obr.

Metrologie: 0,941 g; 20,6 mm.

Analýzy – XRF: Ag 0,11 %, Cu 54,26 %, Pb 2,95 %, Sn 16,03 %, Hg 2,41 %, Fe 0,84 %, P 2,97 %, jiný prvek 22,16 % (průměrné hodnoty ze třetí měření na líci a třetí měření na rubu mince).

Hydrostatika: 7,64 g/cm³.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: soukromá. Zváženo 2:1.

B-10: NETOLICE (okr. Prachatice), 2016.

Nález jednotlivé mince detektorem kovů, na významném premyslovském hradišti z 10.–13. století v jižních částech i jeho blízkém okolí.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.³³

HROMADNÉ NÁLEZY Z 10. STOLETÍ Z ÚZEMÍ ČECH OBSAHUJÍCÍ IMITATIVNÍ DENÁRY

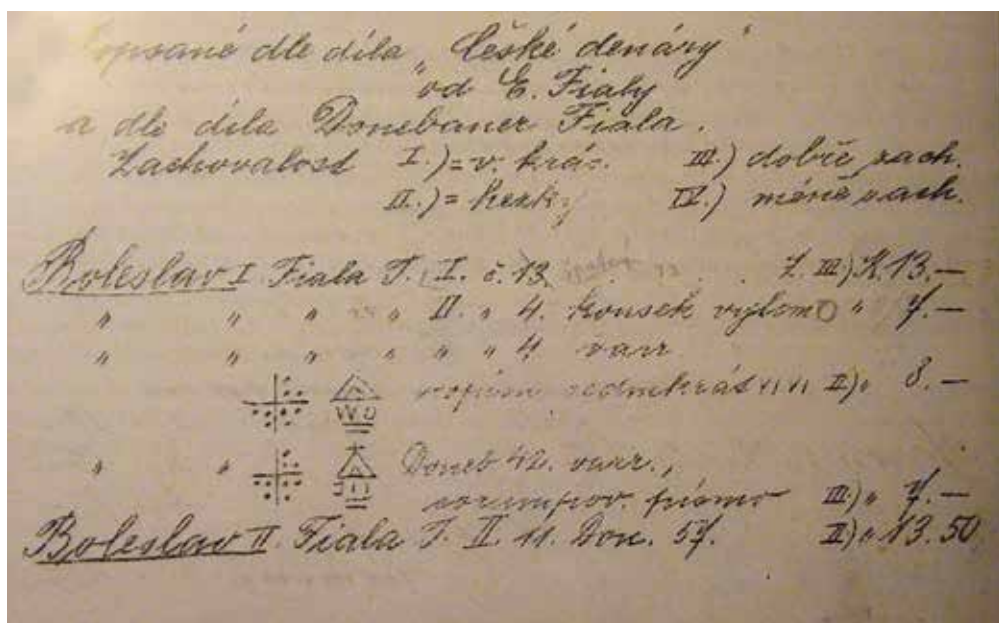
D-01 NOVÝ DVŮR, samota u Duchcova (okr. Ústí nad Labem), 1869.

Nejstarší alespoň částečně zdokumentovaný hromadný denárový depot z českého území vyoraný na poli náležejícím oseckému klášteru 4. října 1869. Část nálezů v etnografické nádobě se dostala do sbírky E. Mikše. Od toho získal informace o obsahu depotu E. Fiala, který je roku 1891 reprodukuje následně: „Die denar, etwa 300 an der Zahl, befanden sich in kleinen Grafitgefäße ,

³³ Za poskytnutím informací děkuji PhDr. J. Lukášovi. Mince bude publikována zpracovateli nálezů v samostatném článku.

es waren dies 1. Böhmisches Denare des Herzogs Boleslaw I. und II. (etwa 50 Stk.), 2. Des baierischen Herzogs Heinrich I. 947-955 (etwa 150 Stk.), 3. Des Bischofs Udalrich von Augsburg 923-972 (nur. 10 Stk.), den Rest bildeten, laut Aufzeichnung des Hrn. Miksch in Prag, unbestimmte Denare. "Práv mezi t mito „neur itelnými“ ražbami m žeme tušit námi sledované imitace. Z nich byly blíže popsány pouze obol Cach 18,³⁴ 3bodový denár Hahn 1986, . 52³⁵ a pravd podobn také denár vyobrazený v prodejním seznamu E. Mikše z roku 1904 (viz obr. 1).

Lit.: Fiala 1891,³⁶ s. 13, pozn. 8; Fiala 1895;³⁷ Smolík 1899,³⁸ s. 22-23; Cach 1970, s. 55, . 31.

●□1: Denáry, pravd podobn z novodvorského nálezu, v prodejním seznamu E. Mikše z roku 1904.

³⁴ CACH, F., *Nejstarší české mince I.*, s. 18, s. 55, nález . 31.

³⁵ HAHN, W.: *Imitativprägungen*, s. 289, 296, . 52.

³⁶ FIALA, Eduard: *Beschreibung böhmischen Münzen und Medaillen. I. Band*, Praha 1891.

³⁷ FIALA, Eduard: *České denáry*, Praha 1895.

³⁸ SMOLÍK, Josef: *Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje*, Praha 1899.

D-02 ZBEČNO (okr. Rakovník), p ed 1938.

Drobný depot sestávající z osmi denár³⁹ 3-, 6- a 9bodového typu bez zastoupení eských ražeb obsahoval jednu minci, která je snad napodobeninou augšpurského denáru biskupa Old icha (923–973).⁴⁰ Druhá ze sporných mincí, J. Háskovou blíže neur ená, je v pozd jších pracích W. Hahna zahrnuta mezi ezenské denáry.⁴¹

Lit.: Hásková 1970,⁴² s. 106–107, . 7.

D-03 SBĚŘ (okr. Ji ín), p ed 1903.

Drobný depot sestávající z p ti denár , který je znám pouze z kartotéky numismatické sbírky sb ratele Josefa Mat jky (1858–1921) uložené v M stském muzeu v Ho icích v Podkrkonoší, bez vyobrazení, pouze se slovním popisem. Všechny denáry náležejí k 9bodovému typu, ty i z nich lze identifikovat jako bavorské denáry Jind icha II. z ezenské mincovny, denár popsáný pod . 3 je pravd podobn imitativní ražbou.

Lit.: Lukas 2009,⁴³ s. 102, . 3.

NÁLEZY IMITATIVNÍCH DENÁRŮ NA MORAVĚ

9BODOVÝ TYP

(napodobeniny bavorských/českých vzorů z let 967–976/7)

M-01: KOSTICE (okr. B eclav), 2009–2010.

Denár nalezený p i archeologickém výzkumu zázemí hradišt Pohansko v lokalit Kostice-Zadní Hrud, v zahlobeném objektu . 73, podlouhlé sídlištní jám , t sn nade dnem objektu, je dosud neznámou imitativní ražbou nejasného pvodu.

Metrologie: 0,944 g; 20,7 mm.

Analýzy – EDX: Ag 90,9 %, Cu 8,1 %.

Hydrostatika: 8,88 g/cm³.

Čitace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Videman – Machá ek 2013,⁴⁴ s. 854, . 2; Richtera – Videman – Zmrzly 2013, s. 874, . 4.

³⁹ Denár knížete Old icha uvedený v katalogu pod . 9 jako sporný, co do p islušnosti k souboru, je tém jist novodobým falsem k nálezu dodate n p iloženým.

⁴⁰ HÁSKOVÁ, Jarmila: „Curtis Stbecna“ a nejstarší doklady její existence, Numismatické listy 25, 1970, s. 106–107, . 7.

⁴¹ HÁSKOVÁ, J.: „Curtis Stbecna“, s. 106–107, . 8; HAHN, W.: *Moneta Radasponensis*, Braunschweig 1979, . 10e6, av. 92.

⁴² HÁSKOVÁ, J.: „Curtis Stbecna“, s. 102–110.

⁴³ LUKAS, Ji í: *Neznámý nález bavorských denár z 10. století ze Sb e (okr. Ji ín). P ísp vek k otázce ob hu bavorských denár v echách v 10. století*, Numismatické listy 64, 2009, s. 101–108.

⁴⁴ VIDEMAN, Jan – MACHÁ EK, Ji í: *Nové mincovní nálezy z dolního Podjví v kontextu ran st edov ké Moravy*, Archeologické rozhledy 65, 2013, s. 851–871.

M-02: KOSTICE (okr. B eclav), 2009.

Denár nalezený p i detektorové prospekci n kolik desítek metr od prostoru archeologického výzkumu v lokalit Kostice-Zadní Hrud, dosud neznámá ražba 9bodového typu s opisem OTTO DVX na líci a zkomoleným opisem na rubu. Podle jména na aversu lze minci p id lit bavorskému vévodovi Otovi Švábskému (976–982), s jeho nástupem je však spojeno zavedení 4bodového typu, 9bodové denáry tohoto vévody nejsou známy. Vzhledem k tomu, že opis na rubu je zcela zkomolený, m že se jednat o napodobeninu.

Metrologie: 1,043 g; 19,6 x 19,0 mm.

Analýzy – EDX: Ag 94,4 %, Cu 5,6 %.

Hydrostatika: 8,52 g/cm³.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Videman 2010;⁴⁵ Videman – Machá ek 2013, s. 856, . 5; Richtera – Videman – Zmrzly 2013, s. 874, . 3.

M-03: RADSLAVICE (okr. Vyškov), 2011.

Mince nalezena pomocí detektoru na západní stran vn jšího líce valu hradišt Radslavice-Zelená Hora. Dosud byly z tohoto hradišt známy denárové ražby pouze z mladšího období,⁴⁶ i když jeho funkce je doložena již v st ední dob hradištní.⁴⁷

Av.: k íž, ve t ech jeho úhlech po t ech kuli kách; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, v ní nápis CDO (zdeformovaný); opis: viz obr.

Metrologie: 0,923 g; 19,0 mm.

Analýzy – EDX: mince je dobovým falsem z prakticky ísté m di se stopov dochovanými poz statky pocínování.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: soukromá. Zv tšeno 2:1.

⁴⁵ VIDEMAN, Jan: *Neznámý typ denáru Oty Švábského (976–982) nalezený na jižní Morav*, *Folia numismatica* 24/1, 2010, s. 13–22.

⁴⁶ VIDEMAN, Jan – PAUKERT, Josef: *Moravské denáry 11.–12. století*, Krom íž 2009, s. 463, nález . 215.

⁴⁷ IŽMÁ , Miloš: *Encyklopedie hradiš na Morav a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 221; PROCHÁZKA, Rudolf: *Vývoj opev ovací techniky na Morav a v eském Slezsku v raném st edov ku*, Brno 2009, s. 195–201.

M-04: JEVÍČKO (okr. Svitavy), 2013.

Detektorový nález povrchovou prospekci, údaje o přesné poloze místa nálezu jsou k dispozici v databázi Archeologického ústavu v Brně.⁴⁸

Av.: kříž, ve čtyřech jeho úhlech po čtyřech kuličkách; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, pod ní nápis CDO (zdeformovaný); opis: viz obr.

Metrologie: neznámá, mince rozlomená na tři díly, v současnosti před konzervací.

Analýzy: neprovedeny, podle vzhledu téměř jistě též Cu povrchově pokovené dobové falsum.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: Archeologický ústav AV ČR Brno. Zvětšeno 2:1, zvýrazněné obrysy.⁴⁹

Předkládaný soupis ukazuje na nový prvek v problematice tzv. imitativních ražeb, kterým je výrazný podíl dobových falšů a ražeb z méně hodnotného kovu mezi imitacemi z jednotlivých nálezů na našem území. Najít obecně platné vysvětlení pro tento jev je jedním z úkolů dalšího bádání. Problematiky jsem se dotkl i s dalšími spoluautory v nedávno publikovaných pracích o jiných nálezo- vých souborech z 10. století obdobného charakteru.⁵⁰ I na tomto místě je třeba zmínit publikované poznatky z okolních zemí, aby každé teritorium a časový

⁴⁸ Za souhlas k publikování děkuji doc. PhDr. Pavlu Kouřilovi, CSc.

⁴⁹ Pro lepší viditelnost jsou vzhledem ke stavu mince na fotografiích zvýrazněny kontury obrazu a opis.

⁵⁰ BLÁHA, Josef – LUKAS, Jiří – VIDEMAN, Jan: *Revize souboru mincí nalezených při archeologickém výzkumu v letech 1983–1984 v Pekařské ulici v Olomouci*, Numismatické listy 70, 2015, s. 22–54; VIDEMAN, Jan: *Významná centra na Moravě v 10.–11. století pohledem nálezů mincí – aktuální stav poznání. I. Hradiště Staré Zámky v Brně-Lišní*, Přehled výzkumů 56–2, 2015, s. 201–219 a FOJTÍK, Pavel – VIDEMAN, Jan – RICHTERA, Lukáš – MAŽÍK, Michal – ZMRZLÝ, Martin: *Dva cenné mincovní nálezy z 10. století z Držovic (okr. Prostějov)*, Numismatický sborník 29/2, 2015, s. 149–161.

úsek má svá specifika.⁵¹ Opatrně vyslovované teze o možné roli těchto ražeb v lokální peněžní směně⁵² bude nutné dále testovat v širším kontextu peněžně-ekonomického vývoje. Argumentem pro tento výklad je jistě příliš vysoká hodnota stříbrného denáru pro menší obchodní transakce a zřejmě vyšší rozsah monetizace směny v sledovaném údobí, než se ještě nedávno předpokládalo.

Žádná z nových objevených mincí není provázána s razidly známých bavorských nebo českých oficiálních ražeb. Lze však stanovit pravděpodobné vzory, které tyto ražby napodobují:

U denáru 3bodového typu z Kozárovic je evidentní vysoká míra zkorumpovanosti jak legend v opisech, tak nápisu pod lomenicí, jakékoli určení povodního vzoru je prakticky nemožné.

Druhý prezentovaný 3bodový denár z okolí Píbrami je napodobeninou ezenských denárů mincmistra ELLIN typu Hahn 10d.⁵³

Obě nově získané 9bodové imitace českých nálezů, mince z Děvína a Lipan, můžeme přiřadit ke skupině napodobenin 33–42 z Hahnova katalogu z roku 1986 a označit je opět za napodobeniny ezenských vzorů typu Hahn 15k.⁵⁴

Zbývající dva nálezy exemplářů, mince z Radslavic a Jevíčka, jsou mimořádně významné tím, že pocházejí podle všeho ze stejných razidel. Platí to minimálně pro stranu s kaplicí, u strany s křížem je zde, ne-li shoda, tak alespoň velmi blízká podobnost. Drobné odchylky s ohledem na stav rozlomeného exempláře z Jevíčka nelze bez další manipulace s mincí v tuto chvíli ověřit. Těm s jistotou lze říci, že obě mince napodobují některou z variant českého denáru Cach 13 i 14 s nápisem BO, CDO pod lomenicí, strana s kaplicí mohla vzniknout jako zrcadlově převrácený obraz denáru Cach 13. Obdobně našla pravděpodobný vzor v českém denáru Cach 13 J. Hásková při hodnocení druhé z imitativních ražeb z hradiště na Libici z roku 1973.⁵⁵ V obou případech se jedná o napodobení některé z pozdních emisí českých denárů 9bodového typu, kde i u oficiálních ražeb zjišťujeme výraznější trend ke koruptelům.

Mince z Radslavic a Jevíčka pocházejí z lokalit vzdálených od sebe vzdušnou šířkou asi 10 kilometrů. Místní, tedy moravský povod obou ražeb, je víc než pravděpodobný. Tento názor byl již dříve vysloven i u obou napodobenin z Kostic.⁵⁶

⁵¹ SUCHODOLSKI, S.: *Moneta fałszywa w Polsce we wczesnym średniowieczu*, in: *Falszerstwa i naładownictwa monet*. XI Ogólnopolska Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli, ed. M. Gaczarzewicz, Poznań 1998, s. 37–47; BOGUCKI, Mateusz: *Forged Coins in Early Medieval Poland*, *Wiadomości numizmatyczne* 52, s. 209–236; WIECHMANN, Ralph: *Kupfer und Messing statt Silber. Münzimitationen des 11. und 12. Jahrhunderts aus Nordostdeutschland*, in: *Wolfskie Spotkania Mediewistyczne II. Economies, Monetisation and Society in the West Slavic Lands 800–1200 AD*, eds. Mateusz Bogucki – Marian R. Bkowsky, Szczecin 2013.

⁵² WIECHMANN, R.: *Kupfer*, s. 267–312.

⁵³ HAHN, W.: *Moneta*.

⁵⁴ HAHN, W.: *Moneta*.

⁵⁵ HÁSKOVÁ, J.: *K problematice poštů*, s. 52.

⁵⁶ VIDEMAN, J. – MACHÁEK, J.: *Nové mincovní nálezy*, s. 854.

●□2: Srovnání imitativní ražby B-07 z Libice (vlevo) s denárem Cach 13 (vpravo). Zv. tšeno 1,5:1.

●□3: Srovnání reversu imitativní ražby M-03 z Radslavic (uprostřed) s jednou z variant denáru Cach 13 i 14, resp. Hahn 2002, . 28,⁵⁷ (vlevo) a Cach 13, resp. Hahn 2002, . 30 (vpravo). Zv. tšeno 1,5:1.

V průběhu příprav této studie, která je publikacím zpracováním příspěvku předneseného na konferenci v Bechyni na podzim rok 2015, došlo k odkrytí dalších pravděpodobně zcela nových depotů, jejich obsah má pro danou problematiku značný význam. Bohužel, jak je obvyklé snad ve všech dobách, shromáždění v rozhodných a úplných poznatcích o jejich obsahu naráží na různé obtíže. Prvním z nich je údajný poklad mincí, šperků a zlomkového stříbra objevený zřejmě na dnešním česko-polském pomezí, podle neověřených informací v prostoru mezi Broumovem a Walbrzychem. Jeho součástí mohl být i český denár 9bodového typu v počtu několika desítek, které se následně objevily v numismatických aukcích i v nabídce několika obchodníků. V depotu, jehož datum uložení podle dostupných informací spadá někde kolem roku 980, byly kromě regulérních ražeb zastoupeny i různé imitace, včetně dosud neznámých

⁵⁷ HAHN, Wolfgang: *Die älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung*, in: *Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, eds. Ryszard Kiersnowski – Stefan K. Kuczyński – Marta Milewska, – Mariusz Mielczarek – Borys Paszkiewicz, Warszawa 2002, s. 561.

variant. Druhým nálezem, který je pro poátku penžního obhu vechách nemén významný, je roztroušený depot pibližně dvou desítek bavorských mincí u iný v západních echách, na blíže dosud neup esn ném míst na Plze sku. Mimo ádný význam má stá í tohoto depotu, který zejm obsahoval výhradn mince z první poloviny 10. století.⁵⁸ Nejen podle n j, ale i podle nar stajícího po tu jednotliv nalézaných mincí z období p ed zahájením eského mincovnictví, v etn denár z karolinského období,⁵⁹ se rýsuje obraz, podle kterého m žeme usuzovat na pom rn intenzivní ob h západních mincí na území ech v celém období p edcházejícím zahájení vlastní mincovní produkce eskými knížaty. V této souvislosti je na míst zmínit i Moravu. Zatímco p ípadné nové nálezy karolinských mincí se Morav vyhýbají, obraz korespondující s eským prost edím dopl uje nedávný dosud nepublikovaný drobný nález ty bavorských mincí západn od Znojma sestávající vesm s z denár 3bodového typu, tedy op t ražeb z éry p edcházející vlastnímu domácímu mincovnictví, a už tento termín pojmem z pohledu dnešního spole ného státu, i Moravy 10. století. V moravských nálezech se navíc z eteln ji odráží již pro t etí tvrtinu 10. století význam dálkových obchodních cest sm ujících v n kolika tradi ních v tvích nejen západovýchodním, ale i severojižním sm rem.

Závěr

V lánku jsou prezentovány nové nálezné exemplá e tzv. imitativních denár z nejstarší fáze penžního obhu vechách a na Morav ve druhé polovin 10. století. V tšina z nov nalezených mincí jsou sou asn „dobovými falsy“ z mén hodnotného kovu. Velké procento t chto ražeb mezi dosud známými imitacemi ukazuje na pravd podobn vyšší rozsah monetizace lokální sm ny, než se dosud p edpokládalo. Pokud jde o jejich p vod a dataci, lze v tuto chvíli konstatovat, že mezi nimi nacházíme jak ražby napodobující bavorsko-švábské vzory, tak domácí mince eské. N které z nich, a to zcela jist typy 3bodové, vznikly ješt p ed zahájením vlastní oficiální eské mincovní produkce v 70. letech 10. století, n které však byly produkovány i soub žn a návazn na domácí mincovnictví. R znorodá kvalita emeslné práce i nálezné rozvrstvení nazna ují, že minimáln ást z nich byla ražena mimo pražské úst edí, podle všeho na více r zných významných hradištích i obchodních centrech v echách a také na Morav .

Velmi d ležitou podmínkou dalšího bádání nad tzv. imitativními ražbami a jejich rolí v poátku eského mincovnictví a penžního obhu v 10. století v bec, je zpracování aktualizovaného korpusu razidel, který umožní zkoumání provázanosti i návaznosti na razidla oficiálních vzor . Nemén významná je pot eba dopln ní materiálových analýz u starších exemplá uložených v muzejních sbírkách a navazující metrologická srovnání s produkcí knížecích mincoven.

⁵⁸ Za laskavou informací o p edb žném stavu poznatk tímto d kuji PhDr. M. Husovi, vedoucímu numismatického odd lení Západo eského muzea v Plzni.

⁵⁹ Aktuální p ehled podává POLANSKÝ, Luboš – KRÁSNÝ, Filip – KOUT, Adam: *Kolinský denár Karla I. Velikého nalezený u Kostelního Hlavna*, Numismatické listy 70, 2015, s. 105–107.

